

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

Buxoro davlat universiteti

«TASDIQLAYMAN»

**Buxoro davlat universiteti
O'quv ishlari bo'yicha prorektori**

R.G'. Jumayev

«30» 03 2024 y.

«KELISHILGAN»

Xorijiy tillar fakulteti

dekani

N.B. Ataboev

2024 y.

**5120100-Filologiya va tillarni o'qitish fransuz tili ta'lim yo'nalishi
bitiruvchilari uchun ixtisoslik fanlaridan
Yakuniy davlat attestatsiyasi imtihoni
DASTURI**

3.00. Ixtisoslik fanlari:

3.01. O'rganilayotgan til nazariy aspektlari

3.01.1. Leksikologiya

3.01.2. O'rganilayotgan til tarixi

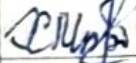

3.01.3. Nazariy fonetika

3.01.4. Nazariy grammatika

3.01.5. Stilistika va matn tahlili

ANNOTATSIIYA

O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishuvi natijasida ona tilimiz va xorijiy tillarni o'rganishga e'tibor nihoyatda kuchaydi. Respublikamizda ta'lim tizimi xalqimizning boy milliy va ma'naviy xazinalariga hamda taraqqiy etgan boshqa mamlakatlar tajribalariga suyanan holda rivojlanib bormoqda. Ushbu dastur chet tili bo'yicha bo'lajak mutaxassislariga tilshunoslik fani taraqqiyoti jarayonida yaratilgan va fanda qo'llanib kelinayotgan "O'rganilayotgan til nazariy aspektlari"ni atroflicha yoritishga xizmat qiladi. Ushbu dastur oliy o'quv yurti bakalavr darajasida fransuz tilini o'rganuvchi talabalar uchun tayyorlangan bo'lib, ularga fransuz tilidan leksikologiya, nazariy fonetika, nazariy grammatika, o'rganilayotgan til tarixi, stilistika va matn tahlili kabi fanlardan tizimli bilim berish, lug'at tarkibi va leksik qatlam xususiyatlari to'g'risida chuqur ma'lumot yetkazishga mo'ljallangan. Dasturda fanning maqsad va vazifalari, talabalar bilimiga, malaka va ko'nikmalariga qo'yiladigan talablar shuningdek o'rganilayotgan til nazariy aspektlari fani dasturining asosiy nazariy qismi, baholash mezonlari, bitiruvchilari uchun ixtisoslik fanlaridan Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi savollari berilgan.

Tuzuvchilar:		O.O. Bobokalonov, Fransuz filologiyasi kafedrasini mudiri, f.f.f.d (PhD)
		M.H. Xamidova, Fransuz filologiyasi kafedrasini dotsenti, f.f.f.d (PhD)
		O.I. Adizova, Fransuz filologiyasi kafedrasini dotsenti, f.f.f.d (PhD)
		N.B. Kuldashova, Fransuz filologiyasi kafedrasini dotsenti, f.f.f.d (PhD)
		M.M. Jo'rayeva, Fransuz filologiyasi kafedrasini katta o'qituvchisi, f.f.f.d (PhD)
		Sh.D. Xolova, Fransuz filologiyasi kafedrasini o'qituvchisi

Taqrizchilar:		M.M. Jo'rayeva, BuxMTI professori, Filologiya fanlari doktori (DSc)
		R.R. Bobokalonov Fransuz filologiyasi kafedrasini professori, f.f.f.d. (DSc)

Imtihon dasturi Buxoro davlat universiteti Kengashida ko'rib chiqilgan va tasdiqlangan.

2024 yil «30» 09 dagi 8 - sonli bayonnoma.

KIRISH

1.1. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni.

"O'rganilayotgan til nazariy aspektlari" fani tilning fonetik jihatlari, grammatik strukturasi, tilning lug'at tarkibi, til birliklarining semantik xususiyatlari, frazeologik birliklari, so'z yasash usullari, til lug'at tarkibining etimologiyasi, lug'atshunoslik, til birliklarining shakllanishi va rivojlanishining umumiy qonuniyatlari, til variantlari, shevalarning funksional jihatlari, tillar tarixi hamda til taraqqiyotining qonuniyatlari kabi masalalarni qamrab oladi. Talabalarni nazariy fonetika, nazariy grammatika, leksikologiya, o'rganilayotgan til tarixi, stilistika kabi aspektlarning ilmiy asoslari va filologik fanlar o'rtasidagi o'rni to'g'risidagi bilimlar bilan qurollantiradi.

"O'rganilayotgan til nazariy aspektlari" fani ixtisoslik fanlar blokiga kiritilgan kurs hisoblanib, bosqichma bosqich 2,3,4-kurslarda o'qitiladi. Ushbu fan xorijiy tillar bo'yicha mutaxassislar tayyorlashga ixtisoslashgan ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, boshqa umumkasbiy va ixtisoslik fanlarining nazariy va uslubiy asosi bo'lib xizmat qiladi.

1.2. O'quv fanining maqsad va vazifasi

Fanni o'qitishdan maqsad - talabalarni til to'g'risidagi asosiy nazariy tushunchalar, chet tilini o'rganishning uslub va yondashuvlari, tilning ilmiy bilimlar tizimida tutgan o'rni va ahamiyati bilan tanishtirish, ularga til sathlarining nutqiy muloqot jarayonida kuzatiladigan asosiy qonuniyatlarini o'rgatishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarda tilning ichki tuzilmasi, til qatlamlari va birliklarini ilmiy asosda tadqiq etish ko'nikmalarini shakllantirish hamda ularning bir-biri bilan o'zaro munosabatlari to'g'risida ilmiy-nazariy tushunchalarga ega bo'lishlarini ta'minlash vazifalarini bajaradi.

5120100-Filologiya va tillarni o'qitish (fransuz tili) ta'lim yo'nalishi bitiruvchilari uchun ixtisoslik fanlaridan Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi yozma ishlarini

BAHOLASH MEZONLARI

O'rganilayotgan til nazariy aspektlari ixtisoslik fanidan bakalavriat yo'nalishlariga yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi yozma usulda o'tkaziladi. Har bir variant 4 savoldan iborat. Variantdagi 4 ta savolning har biridan olish mumkin bo'lgan maksimal bal 25 ga teng bo'lib jami 100 bal to'plash mumkin.

Har bir savolga javob to'g'ri va to'liq yoritilsa, O'rganilayotgan til nazariy aspektlariga doir zamonaviy nazariyalarni bilishi, mustaqil, aniq fikrlar asosida muammolarga ijodiy yondashgan holda yoritilsa, javobda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan bo'lsa, o'zlashtirish ko'rsatkichi 21,5-25 bal oralig'ida baholanadi.

Savolga to'g'ri javob yozilsa, **O'rganilayotgan til nazariy aspektlarini** ilmiy-amaliy jihatdan asosli mantiqli yoritilgan bo'lsa, biroq tilshunoslik nazariyasining asoslarini, lingvistik qonunlar va tushunchalar kategoriyalarini, muloqot jarayonlarining funksional diskurs xususiyatlaridan foydalanishda ayrim noaniqliklarga yo'l qo'yilgan bo'lsa, o'zlashtirish ko'rsatkichi 21-18 ball oralig'ida baholanadi.

Savolga asosan to'g'ri javob yozilsa, biroq qo'yilgan masalaning mohiyati, mazmuni, natijalari yuzaki yoritilsa, fikr-mushohada bayonida tarqoqlik kuzatilsa, o'zlashtirish ko'rsatkichi 17,5-14 ball oralig'ida baholanadi.

Savolga javob noto'g'ri yozilsa, o'quv adabiyotidan so'zma-so'z ko'chirilgan bo'lsa yoki savollarga umuman javob yozilmagan bo'lsa, o'zlashtirish ko'rsatkichi 0-13,5 ball oralig'ida baholanadi.

No	Umumiy ball	Baho	Bakalavr talabasing bilim darajasi	Ballar taqsimoti
1	22,5-25	A'lo (90-100)	Lisoniy muloqot jarayonlarini tahlil qilish usullarini qo'llash, nutqiy muloqot muammolari bo'yicha to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalariga ega; Qo'yilgan savollar mazmunan aniq yoritilib, o'rganilgan xorijiy til fonetik strukturasi, grammatik qurilishi va lug'at tarkibining asosiy tushuncha va kategoriyalari mazmun-mohiyati to'liq ochib berilgan; tilshunoslik nazariyasining asoslarini, lingvistik qonunlar va tushunchalar kategoriyalarini, muloqot jarayonlarining funksional diskurs xususiyatlarini bilishi va ulardan foydalana olish buyicha mustakil, ijodiy fikr mavjudligi; javoblarda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan va umumiy xulosalar qilingan. Imlo va stilistik xatolarga yo'l qo'yilmagan.	8-8,5 7-7,5 6-6,5 1,5-2,5
2	18-22	Yaxshi (70-89)	Javob to'g'ri yozilgan, unda lingvistik bilimlar asosli yoritilgan, ammo muloqot jarayonlarining funksional diskurs xususiyatlari ifodalanmagan yoki chalkashliklarga yo'l qo'yilgan. Javobda talabaning mustaqil mushohada yuritish qobiliyati seziladi. Ijodiy yondashuv mavjud. Talaba muammoni tahlil qilish qobiliyatiga ega.	6-7 5,5-6 3,5-4
3	14-17,5	Qoniqarli (60-69)	Savolga javobda masalaning mohiyati tushunilgan, ammo mazmun va natijalar yuzaki yoritilgan. Fikrlar bayonida tarqoqlik kuzatiladi. Javoblarda mantiqiylik tamoyili buzilgan. Tasavvurga ega, lekin tahlil yetarli emas.	5-6 4-4,5 3-4 2-3
4	0-13,5 gacha	Qoniqarsiz (0-59)	Savol bo'yicha aniq tasavvurga ega emas. Umuman javob yozilmagan. Noto'g'ri javob va ma'lumot berilgan. O'quv adabiyotidan aynan so'zma-so'z ko'chirilgan	0-13,5

3.01. O'rganilayotgan til nazariy aspektlari fani dasturining asosiy nazariy qismi

3.01.1. LEKSIKOLOGIYA

1-mavzu. Leksikologiya faniga kirish

Fanning mazmuni. Leksikologiya terminining paydo bo'lishi va rivojlanishi. Leksikologiyaning boshqa fanlar bilan bog'liqligi. Fanning predmeti va ob'ekti, fanning metodi va ishlatish yo'llari. Leksikologiya fanining bo'limlari va uning boshqa qismlari bilan bog'liqligi.

2-mavzu. Semasiologiya

So'z til lug'at tarkibining asosiy birligi sifatida. So'zning morfema, so'z shakli, so'z birikmasidan farqli xususiyatlari. Motivasiya tushunchasi. Idiomatika va motivasiya turlari: fonetik, morfologik, semantik. Ma'no va so'z ma'nosining tuzilishi. O'rganilayotgan til, ona tili va boshqa tillardagi so'zlarning semantik tuzilishi. So'z ma'nosining tuzilishini o'rganishda paradigmatika va sintagmatikaning roli. Kontekst va uning turlari. Sodda, tub, yasama va qo'shma so'zlarning o'ziga xos ma'nolari. So'z ma'nosi va uning tuzilishi. Frazologik birliklar ma'nolarining xususiyatlari, ma'no turlari tasnifi. So'zning leksik-semantik variantlari. Ma'no tuzilishida sinxronik va diaxronik qarashlar va uning rivojlanish qonuniyatlari. Lug'at birligini semantik guruhlariga ajratish. Semantik maydon. Monosemiya, polisemiya, giperonimiya va giponimiya muammolari. Sinonim, antonim va omonimlar masalalari, va ularning manbalari, tasnifi, tilni boyitishi va til rivojlanishidagi ahamiyati.

3-mavzu. So'zning morfologik tuzilishi

Bir va ko'p morfemali so'zlar. Morfemaning leksik birlik Ekanligi. Morfemalar turlari va sinflari. So'z negizi va uning turlari. Hozirgi zamon ingliz tilida so'z tuzilishining turlari. So'z tuzilishiga diaxronik va sinxronik qarash. Morfemalar yasash. Morfema va allomorfemalar. So'z tuzilishini morfemik tahlil qilish asoslari va ularning so'z yasash tahlilidan farqi.

4-mavzu. So'z yasash

So'z yasash usullari. So'zning asosiy tarkibiy qismlari. So'z negizi. O'zakning tuzilishi va semantikasi. Keng va kam tarqalgan usullar bilan so'z yasash. Leksik nomlashda so'z yasashning roli va o'zmi. So'z yasash qatorlari zanjiri. Old qo'shimchalar va ularning turlari. Har xil mezonlarga asoslanib old qo'shimchalarni tasnif etish. O'zak old qo'shimchalarning semantikasi. Yarim old qo'shimchalar yordamida so'z yasash. Konversiya, uning kelib chiqishi va asoslari. So'z yasash yo'lini aniqlashda konversiyadagi semantik aloqalarning asosiy mezon Ekanligi. Konversiyani tarjima qilish muammolari. Qo'shma so'zlarning so'z yasashning keng tarqalgan yo'llaridan biri Ekanligi. An'anaviy va zamonaviy tilshunoslikda qo'shma so'zlarni tasnif qilish asoslari. Qo'shma so'z yasashning har xil turlari, ularning keng tarqalganligi. Qo'shma so'zlarni ona tiliga tarjima qilish yo'llari. Qisqartma so'zlar (abbreviasiya). Qisqartma so'zlarning turlari. Klippinglar. Qisqartma so'zlarni tarjima qilishdagi qiyinchiliklar. So'z yasashning

boshqa usullari: ma'no kengayishi, tovush va urg'u ko'chishi, tovushga taqlid qilish va reduplikasiya, grammatik shakllarning leksikalizatsiyalashuvi va so'z yasashda har xil turlarning birikivi.

5-mavzu. Frazzeologiya

Frazzeologiyani maqsad va vazifalari. Turg'un va Erkin birikmalarni farqlash muammosi, ularni farqlovchi belgilar. Leksik birikish. Turg'un birikmalar va ularning har xil mezonlarga asosan tasnifi. Frazzeologik birliklarning yuzaga kelish yo'llari. So'z va so'z birikmasining o'xshashligi va farqi. Frazzeologik birliklar va ularni tarjima qilish muammolari.

6-mavzu. Etimologiya

Til lug'at tarkibining Etimologik jihatdan tasnifi. O'rganilayotgan tilda keyin paydo bo'lgan va boshqa tillardan kirib kelgan so'zlar. Xorijiy tillardan kirib kelgan so'zlarning turlari, o'zlashtirilishi, assimiylasiyasi, lug'at tarkibi va so'z yasash tizimiga ta'siri. Baynalminal so'zlar. Etimologik lug'atlar.

7-mavzu. Leksikografiya

Leksikografiyaning fan sifatida rivojlanishi. Lug'atlarning asosiy turlari: Ensiklopedik, lingvistik, izohli va tarjima lug'atlari. Lug'at turlari muammosi va ularni yaratish uslublari. Lug'atlar uchun so'z tanlash, lug'at maqolalarining tuzilishi va boshqalar. Ingliz, nemis, fransuz va ispan tillaridagi lug'atlarning asosiy turlari: izohli va tarjima lug'atlari, sinonimlar lug'ati, frazeologik birliklar lug'ati, Etimologik, ideografik, maxsus lug'atlar, neologizmlar lug'atlari va boshqalar.

O'quv lug'atlarining tuzilishi (so'zlarning birikish yo'llari lug'ati, ko'p qo'llaniladigan so'zlar lug'ati). Turli lug'atlarda so'z ma'nolarini ochib berish yo'llari. Tarjima jarayonida lug'at bilan ishlash, So'zning izohli tahlilini o'rganish, boshqa lug'atlardagi izohlari bilan qiyoslash. Til lug'at tarkibining o'zgarishi sosiolingvistik hodisa Ekanligi. Lug'at tarkibining sifat va son jihatdan o'zgarishi. Lug'at tarkibining leksik va stilistik tasnifi. So'zlarni ishlatilishi jihatidan tasnif Etish. Umumiste'mol so'zlari va maxsus leksika. Arxaizmlar, istorizmlar, neologizmlar, ularning tarixiy bog'liqligi va o'zaro ta'siri. Asosiy va yordamchi so'z turkumlarining son jihatidan o'zaro farqi. Nomlashning faolligi va lug'at tarkibining boyish yo'llari. So'zning ma'no taraqqiyoti rivoji, boshqa tillardan kirgan so'zlar qatlami.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Annie Berthet, Catherine Hugot, V. Kizirian, Béatrix Sampsonis, Monique Waendendries. Alter Ego 2. France. Hachette, 2006.
2. G. Vigner. Enseigner le français comme langue seconde. Cle International, France, 2000.
3. Лингвистической энциклопедической словарь. – М., 1999
4. Tursunov U. va boshqa, Hozirgi o'zbek adabiy tili, T., 1965;
5. Hozirgi o'zbek adabiy tili, 1-j., T., 1966;
6. Mirzayev M. va boshqa, O'zbek tili, T., 1970.[1]

3.01.2. O'RGANILAYOTGAN TIL TARIXI

1-mavzu. Roman - german tillari haqida umumiy ma'lumot

Roman va german tillarining hind-evropa tillar oilasida tutgan o'rni. Hozirgi zamon roman va german tillari, ularning tarqalishi va tasnifi. Roman va German qabilalari haqidagi ma'lumotlar: (Piteas, Yuliy Sezar, Tasit) roman va german qabilalarining tasnifi va "xalqlarning buyuk ko'chishi" davrida ularning joylashishi. Roman - german va roman tillarining o'ziga xos xususiyatlari: undoshlarning birinchi ko'chishi, Grimm qonuni, Verner qonuni, unilarning o'zgarishi, otlarning turlanish tizimi, fe'llarning miqdor o'zgarishi va suffiksli fe'llarga ajralish tizimi, qadimgi alifbo, roman va german tillarining Eng muhim yozma yodgorliklari va ularning tasnifi.

2-mavzu. Tillar tarixini davrlashtirish muammosi

Yevropa qit'asida Kelt qabilalari. Rim qo'shinlarining Britaniya orollarini bosib olishi, Rimliklar qurgan tarixiy obidalar. Mintaqada g'arbiy german qabilalari va ularning Rim bilan aloqasi. Anglo-sakson, friz va yut qabilalarining Britaniya orollarini istilo qilishi va anglo - sakson davlatlarining yuzaga kelishi. Lotin tili va uning roman tillarining shakllanishidaagi o'rni va ahamiyati. Qadimgi alfavitlar va yozma yodgorliklar fransuz tilining paydo bo'lish tarixi. Roman-german tillari tovush tizimining tarixiy qonuniyatlari; palatallashuv. Sonor undosh birikmalari oldida unilarning cho'zilishi, keyingi undoshning tushib qolishi natijasida unilarning cho'zilishi. Undoshlarning birinchi va ikkinchi ko'chishi.

3-mavzu. Morfologiya

Roman-german tillari morfologiyasi. Oting grammatik kategoriyalari: rod, son, kelishik. Negiz asosida ularning qadimgi tasnifi. Otlarda ko'plik shakllarining hosil bo'lishi va ularning turlari. So'zning morfologik strukturasi. Ichki fleksiya yordamida o'zakdagi unlining o'zgarishi. Tashqi fleksiya. Fleksiyasiz tovush almashinishi.

4-mavzu. Qadimgi german va roman tillarida sifat, olmosh va son

Sifatning ikki xil turlanishi: kuchli va kuchsiz turlanish, turlanishlarning paydo bo'lishi. Kishilik olmoshlari, olmoshlarda grammatik kategoriyalar: shaxs, son (ikkilik sonining mavjudligi), Ko'rsatish olmoshlarning paydo bo'lishi. Sanoq sonlar. Tartib sonlar.

5-mavzu. Qadimgi roman-german davrida fe'l

Kuchli va kuchsiz fe'llar. Preterit - prezent fe'llar va ularning morfologik xususiyatlari. Suppletiv fe'llar. Fe'llarning asosiy grammatik kategoriyalari: shaxs, son, zamon, mayl. Fe'ning analitik shakli masalasi. Nisbat kategoriyasi.

6-mavzu. Qadimgi roman va german tillarida sintaksis

Sintaksis. Gap turlari. So'roq gaplarda so'z tartibi. Gapda bosh bo'laklarning ifoda etilishi. Sodda gapda sintaktik aloqalarning ifodalanishi. Kelishiklar vazifalari.

7-mavzu. Qadimgi roman-german tillari lug'at boyligi

Roman-german tillari lug'at tarkibi va ularning taraqqiyoti. Lug'at tarkibining xususiyatlari. Umum hind - evropa va umum roman va german so'zlari, lug'at tarkibining boyib borishi va uning turli yo'llari: Affikslar yordamida so'zlar yasash. So'z yasash jarayonining mahsuldor va kam mahsullik xususiyatlarini aks ettiruvchi affiksalar. Qo'shma so'zlar. qo'shma so'zlarni hosil qilish yo'llari. Tovush almashishi. Eski so'zlarning yangi ma'noga Ega bo'lishi. O'zlashtirma so'zlarning ishlatilishi.

8-mavzu. O'rganilayotgan til tarixining o'rta davri

O'rta davrning asosiy tarixiy voqealari. Unlilar tizimining o'zgarishi. Urg'usiz unilarning hosil bo'lishi va ularning keyinchalik tushib qolishi. O'rta davrda unilarning cho'zilishi va qisqarishi. Diftonglarning cho'zilishi va qisqarishi. Diftonglarning o'rta davrda cho'zilishi va qisqarishi. Diftonglarning o'rta davrda monofonglashuvi. Yangi diftonglarning hosil bo'lishi. Undoshlar tizimining o'zgarishi. O'rta davrda grafikasidagi o'zgarishlar. Morfologiya. 12-15 asrlarda morfologiyada sodir bo'lgan o'zgarishlar. Otlarning turlanishida turlanishida kelishiklarning soddalashib borishi va ularning predlogi birikmalar bilan almashirilishi. Sifat darajalari. Qiyosiy darajalarda analitik shaklning yuzaga kelishi. Otmoshlarning turlanishida ikki kelishikning tizimga o'tishi. Ko'rsatish otmoshlarida ikki turning hosil bo'lishi. Yangi otmoshlarning paydo bo'lishi. Aniq va noaniq artikllarning paydo bo'lishi. Kuchli fe'llar tizimidagi o'zgarishlar. Fe'l bo'yicha hozirgi zamon sifatidosh shakllarning o'ziga xos hususiyati. Fe'lning aniq, majhul va o'tgan zamon shakllarining yuzaga kelishi.

Ravishdosh va infinitivning paydo bo'lishi. Ravishlarning suffikslar yordamida yasalishi. Suffikslarning soddalashuvi.

9-mavzu. Roman-german tillarida sintaksis

Gapning bosh bo'laklaridagi qat'iy tartibning asta – sekin qaror topishi. Qo'shimcha gaplarning rivojlanishi. O'rta davr lug'at tarkibining o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy tuzimning o'zgarishi, hunarmanchilik, savdo-sotiq va qishloq xo'jaligi taraqqiyoti munosabati bilan lug'at tarkibining boyib borish yo'llari. Eski so'zlarning yangi ma'noda ishlatilishi, affikslar yordamida yangi so'zlarning ishlatilishi. Ikki til, ya'ni skandinav va fransuz tillari hisobiga ingliz va nemis tili lug'ati tarkibining boyib borishi.

10-mavzu. Tillar taraqqiyotining yangi davri

Roman-german tillari taraqqiyoti tarixining yangi davridagi asosiy tarixiy voqealari. Milliy tilning vujudga kelishida poytaxt shevasining ahamiyati. Maxalliy shevalarning saqlanib qolishi va ularning ijtimoiy ko'rinishlari. Kasb – hunar jargonlarining paydo bo'lishi. Kitob nashr qilinishi munosabati bilan milliy til yozma shaklining keng tarqalib borishi. Yangi davrda sodir bo'lgan asosiy fonetik o'zgarishlar. "Unlilarning buyuk ko'chishi". Urg'usiz bo'g'indagi unilarning tushib qolishi. Yangi unli tovushlarning paydo bo'lishi. Unlilar va undoshlar tizimida sodir bo'lgan boshqa o'zgarishlar. Tillar grammatik tizimida sodir bo'lgan o'zgarishlar. Fe'llarning noto'g'ri tuslanishi tizimidan to'g'ri fe'llar guruhiga o'tishi. Majhul nisbatning rivojlanishi, ish – harakat va holat passivi ma'nolarning farqlanishi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Evans, Vyvyan; Green, Melanie (2006). Cognitive Linguistics. An Introduction. Routledge. ISBN 0-7486-1831-7.
2. Ferdinand de Saussure: Course in general linguistics. Philosophy Library, New York 1959, ISBN 978-0-231-15727-8.
3. Garric, Nathalie, 2001, Introduction à la linguistique, Paris, Hachette (ISBN 978-2-01-145460-7).
4. Moeschler, Jacques & Auchlin, Antoine, 2000, Introduction à la linguistique contemporaine, 2e édition, Paris, Armand Colin (ISBN 978-2-200-25124-6).

3.01.3. NAZARIY FONETIKA

1-mavzu. O'rganilayotgan tilda segment fonemalar

Segment fonemalarning artikulyasion tomoni: tovushlar hosil bo'lishining to'rt mexanizmi (kuch, tebranish, rezonatorlik va to'siqni engish), ularga aloqador bo'lgan nutq organlari. Nutq organlarining tuzilishi, faoliyati va vazifalari. Unli tovushlarni tasnif qilishda o'zbek, rus, Evropa va Amerika olimlarining fikrlari. Unlilarning talaffuz turg'unligiga ko'ra (monofong, diftong, diftongoid), tilning gorizont va vertikal harakatiga ko'ra, lablarning holatiga ko'ra, tarixiy cho'ziqligiga ko'ra, nutq organlarining taranglashuviga ko'ra tasnifi. O'rganilayotgan til unilari rus va o'zbek tili unilari bilan qiyoslash. Undosh tovushlarni tasnif qilishda rus, o'zbek, ingliz, nemis, fransuz, ispan va amerika olimlarining fikrlari. Undosh tovushlarni tovush paychalarining ishtirokiga ko'ra va talaffuz kuchiga ko'ra; faol va passiv nutq organlariga ko'ra; tovush hosil bo'lishida to'siqning turiga ko'ra va shovqinning xarakteriga ko'ra; kichik tilning faoliyatiga ko'ra tasnifi. O'rganilayotgan tilda affrikat tovushlarining soni haqida fikrlar. O'rganilayotgan tildagi undoshlarni rus va o'zbek tili undoshlari bilan qiyoslash. Unli va undosh tovushlarning hosil bo'lishida asosiy farqlar. Turli tillarda mavjud bir xil tovushlarning sifat jihatidan farqlanishi. Artikulyasion baza tushunchasi. Segment fonemalar hosil bo'lishining akustik tomoni: nutq tovushlarining, fizik xususiyatlari (tovush tebranishi, cho'ziqligi, ovoz toni), ularning artikulyasion shakli. Segment fonemalarning fonologik tomoni: fonemaga ta'rif berish muammosi.

2-mavzu. Fonema nazariyasi

Fonemaning uch xususiyati yaxlitligidan iboratligi: uning material (talaffuz) tomoni, abstraktligi, umumiyliigi, funksional, ya'ni ma'no farqlay olish xususiyati. Fonema va uning variantlari (allofonlar). Segment fonemalarning konstitutiv va distinktiv vazifalari. Urg'usiz unililar va ularning tasnifi. Transkripsiya va uning turlari. Nutq tovushlarining o'zgarishi va ularning turlari. Bu haqda Moskva va Sankt Peterburg olimlarining qarashlari. Assimilyatsiya, akkomodatsiya va Eliziyi kabi tovush o'zgarishi xususiyatlari.

3-mavzu. Tillarda bo'g'in qurilishi

Bo'g'in fonetikaning talaffuz birligi sifatida. Bo'g'inning nutqdagi vazifalari. Bo'g'in hosil qiluvchi tovushlar. Bo'g'inning tarkibiy qismlari va turlari. Bo'g'in boshida va oxirida unli va undoshlarning birika olishi. O'rganilayotgan xorijiy tilda bo'g'in ajratish qoidalari. Bo'g'in haqida mavjud nazariyalar. Bo'g'inning vazifalari.

4-mavzu. So'z urg'usi

So'z urg'usi tushunchasi, ularning turlari (dinamik, musiqiy, sifat va miqdor urg'ulari). So'z urg'usining xususiyatlari. Urg'uning o'rni va darajasi. Urg'u

o'mini belgilovchi omillar (resessiv, ritmik, grammatik va semantik), ularning o'zaro munosabati. So'z urg'usining vazifalari.

5-mavzu. Intonatsiya

Intonatsiya ta'rifi. Tor va keng ta'rif. Intonatsiyaning tashkiliy qismlari va ularning vazifalari. Intonatsiya va prosodiya. Intonatsiyaning melodik komponenti, uning ta'rifi va vazifalari. Tekst hosil qilishda melodik komponentning roli. Melodik komponentning turlari. Intonatsiyaning gap urg'usi komponenti, uning ta'rifi va vazifalari. Gap urg'usining turlari. Gap urg'usi va so'z urg'usi munosabati. Gap urg'usining matn tuzishda ritmik va intonatsion guruhlar hosil qilishdagi roli. Gap urg'usining melodik komponent bilan o'zaro munosabati va gapning kommunikativ markazini hosil qilish qobiliyati. Gap urg'usining vazifalari. Intonatsiyaning yozma ifodalash turlari (L.Armstrong va I.Uord sistemasi va R.Kingdon metodi). Intonatsiyaning raqamli va pog'onali ifodalanishi. Intonatsiyada nutq tezligi (temp), ovoz bo'yog'i (tembr), pauza (to'xtam) va ritm (urg'uli va urg'usiz bo'g'inlar ketma-ketligi) kabi birliklarning vazifalari. Intonatsiyaning fonologik vazifasi. Intonema tushunchasi. Intonatsiyaning matn hosil qilish vazifasi.

6-mavzu. Nutqning fonostilistik xususiyatlari

Fonostilistikaning asosiy o'rganish ob'ektlari. Talaffuz normasi va uning stilistik farqlanishi masalasi. Fonetik uslublarni ifodalashda Ekstralingvistik va paralingvistik vositalar. Tovush va intonatsiya stilistikasi. Intonatsion uslub turlari. Fonetik sinonimiya masalasi. Tovushlar simvolizmi tushunchasi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Neveu, Franck, 2011, Dictionnaire des sciences du langage, 2e éd. Paris, Armand Colin (ISBN 978-2-200-27003-2).
2. Saussure, Ferdinand de, 1916 (réimpr. 1995), Cours de linguistique générale, Paris, Payot (ISBN 978-2-228-88942-1).
3. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 2004.
4. Акшина А.А. Пособие по курсу «Введение в языкознание» - М., 1969.
5. Брусенская Л.А. Учебный словарь лингвистических терминов. – Ростов н/д., 2005.
6. Маджидова Р., Султонова Ш. Введение в языкознание. – Т., 2020.
7. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. – М., 2007.
8. Немченко В.Н. Введение в языкознание. – М., 2008.
9. Реформатский А. Введение в языкознание. – М., 2006

3.01.4. NAZARIY GRAMMATIKA

1-mavzu. Nazariy grammatika faniga kirish

Morfologiya va sintaksis. Grammatikaning ta'rifi. Grammatik shakl va grammatik ma'no. Til va nutq. Aktualizatsiya. Grammatik qurilishning birliklari. Tilni grammatik jihatdan tasvirlashning turlari. Grammatikadagi metod va nazariy yo'nalishlar. Grammatikadagi asimmetriya hodisasi. Funktsional yondashuv. Grammatik kategoriyalar. Grammatik kategoriyaning mazmun plani. Grammatik kategoriyaning ifoda plani.

2-mavzu. Morfologiya

O'rganilayotgan tilning grammatik vositalari: so'z tartibi, yordamchi so'zlar, grammatik qo'shimchalar, urg'u va intonatsiya, o'zak tarkibidagi tovushlar o'zgarishi. Morfema, morf, allomorf va ularning strukturaviy turlari. Morfemanning turlari. Analitik shakl tushunchasi. Til grammatik tizimining xususiyatlari. So'z turkumi. Asosiy so'z turkumlari. Mustaqil va yordamchi so'zlar. O'rganilayotgan tilda so'z turkumlarining umumiy xususiyatlari. So'z turkumlarining shakl va ma'nolari. Transpozitsiya hodisasi.

3-mavzu. Ot so'z turkumi

Xorijiy tilda otning distributiv belgilari. Ularning boshqa so'z turkumlari yordamida qo'shilishi. Otning so'z turkumi sifatida morfologik va semantik xarakteristikasi. Otlarning asosiy semantik guruhleri. Son kategoriyasi. Otlarda ko'plik kategoriyasining ishlatilishi. Jamlovchi va partitiv otlar. Determinativlar. Determinativlarning so'z turkumi sifatidagi umumiy xossalari. Determinativlarning semantikasi. Kelishik kategoriyasi, kelishik kategoriyasi haqida har xil nazariyalar. Egalik kelishigining shakli va uning qo'llanish xususiyatlari. Aniqlik-noaniqlik kategoriyasini ifodalovchi asosiy vosita. Artiklning umumnazariy muammolari, artiklning funksiyalari, Rod kategoriyasi

4-mavzu. Sifat va ravish

Sifat so'z turkumi sifatida. Uning asosiy xususiyatlari. Sifatning semantik tasnifi. Qiyoslash kategoriyasiga oid olmoshlarning semantikasi, sintaktik xossalari, grammatik kategoriyalari va shakllari. Ravishning semantik - grammatik guruhleri. Adverbializatsiya.

5-mavzu. Fe'l

Fe'l - so'z turkumi sifatida. Uning leksik, morfologik va sintaktik xususiyatlari, umumiy va farq qiluvchi tomonlari. Fe'lning morfologik vazifasiga ko'ra tasnifi: mustaqil fe'llar, o'timli va o'timsiz fe'llar, ma'no jihatidan tugallangan va tugallanmagan fe'llar. Fe'lning grammatik kategoriyalari: aspekt (tarz) kategoriyasi, nisbat kategoriyasi. Majxul nisbatning keng tarqalish sabablari. Majxul konstruksiyalarning qo'llanish xususiyatlari. Fel mayllari. Ular to'g'risidagi zamonaviy konsepsiyalar. Fe'lning semantik - grammatik guruhleri. Fe'l tizimidagi grammatik ma'nolarni ifoda qilish vositalari. Fe'lning shaxssiz formalari. Infinitiv, gerundiy va sifatdosh.

6-mavzu. Son, Olmosh

Son-so'z turkumi sifatida. Conning turlari. Sonning gapdagi vazifalari. Olmosh so'z turkumi sifatida. Olmoshning kelishik kategoriyasi. Olmoshning semantik va strukturaviy turlari.

7-mavzu. Yordamchi so'z turkumlari

Artikl, ko'makchi, bog'lovchi, yuklama va modal so'zlar.

8-mavzu. Sintaksis

Gap tushunchasini aniqlash xaqidagi asosiy fikrlar. Gapni aniqlashda klassik yondashuv. Gap tasnifi. Gapning maqsadga ko'ra turlari: bir bosh bo'lakli va ikki bosh bo'lakli gaplar. Gapda ellipsis tushunchasi. Bir bosh bo'lakli va ikki bosh bo'lakli gaplarning farqi. Gap – kommunikasiya birligi sifatida, gapning vazifasi, tuzilishi. Asosiy va ikkinchi darajali bo'laklar. Ega. Eganing ifoda vositalari. Kesim - gapning asosiy belgisi sifatida. Modallik tushunchasi. Kesimning asosiy xususiyati. Modallik kategoriyasining ifoda usullari. So'z birikmasi. Birikma xosil bo'lish omillari. So'z birikmasining strukturaviy - funksional tipologiyasi. So'z birikmasining komponentlari o'rtasidagi semantik munosabatlar. Gap bo'laklarining strukturaviy tiplari. Gap bo'laklari va so'z turkumlari o'rtasidagi munosabat. Predikativlik munosabatlarning o'ziga xos shakllariga Ega bo'lgan gaplar. Qisqartirilgan sintaktik strukturaga Ega bo'lgan gaplar. To'liqsiz gaplar. Atov gaplar. Polipredikativlik va murakkablashgan gaplar. Qo'shma gaplar. Bog'langan qo'shma gaplar. Ergashgan qo'shma gaplar.

9-mavzu. Til grammatik strukturasi tahlil qilishning zamonaviy metodlari

O'rganilayotgan til grammatik tuzilishining o'ziga xos xususiyatlari. Grammatik ma'noni ifoda Etuvchi vositalar. Grammatik kategoriyalar. Grammatik shakl va grammatik ma'no tushunchalari. So'zning sintetik va analitik shakllari. So'z turkumlari va gap bo'laklari orasidagi munosabat. So'zning morfologik strukturasi. Morfema va uning turlari. Kombinatorika tushunchasi. Morfologiya va Sintaksis. Sintaktik strukturalar. Sintaksisda modellash tushunchasi. Gapni tahlil qilish metodlari. Grammatikaning turlari: an'anaviy grammatika, mantiqiy grammatika, strukturaviy grammatika, bevosita tashkil Etuvchilarga ajratish grammatikasi, transformasion grammatika, generativ grammatika, kelishik grammatikasi, kognitiv grammatika. O'rganilayotgan tilda til birliklari orasida kuzatiladigan sintaktik aloqalar turlari; Koordinatsiya, Subordinatsiya, Predikatsiya, Birlamchi va ikkilamchi predikatsiya tushunchalari. Murakkab tarkibli strukturalar. Polipredikativ qurilmalarning strukturaviy-funksional tahlili.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G. Vigner. Enseigner le français comme langue seconde. Clé International, France, 2000.
2. Скворцов Г.Л. Учебник по устному переводу. Французский язык. - Санкт-Петербург. 2000.
3. А.К.Купцова "Устный перевод (Экономика и бизнес) учеб, пособие. – "МИРБИС" М-2013
4. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. СПб, 2004
5. Вербицкая М.В., Беляева Т.Н., Быстрицкая Е.С "Устный перевод» Английский язык – М. Феникс-2009.

5120100-Filologiya va tillarni o'qitish (fransuz tili) ta'lim yo'nalishi bitiruvchilari uchun ixtisoslik fanlaridan Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi savollari

3.01.1 Leksikologiya fani bo'yicha:

1. Qu'est-ce que c'est que la lexicologie ?
2. La forme grammaticale (morphologique)
3. A quelles autres branches est liée la lexicologie ? Citez des exemples
4. Qu'est-ce que la notion du mot?
5. Quand le français est devenu la langue de civilisation et de diplomatie européennes?
6. Donnez la définition du mot
7. Quels sont les types de signification lexicale ?
8. Qu'est-ce que c'est qu'une restriction ?
9. Qu'est-ce que c'est qu'une extension ?
10. A quoi servent la restriction et l'extension ?
11. Qu'est-ce que c'est la métonymie et synecdoque ?
12. D'après quel principe un même morphème garde la même notion?
13. Qu'est-ce que c'est la métaphore ?
14. Pourquoi on utilise le principe morphologique dans la conjugaison des verbes?
15. Citez les exemples de la métaphore et de la métonymie – des textes étudiés.
16. Qu'est-ce que c'est les euphémismes ?
17. A quoi servent les euphémismes ?
18. Qu'est-ce que c'est qu'une litote ?
19. Comment convaincre l'intérêt de la prononciation ?
20. Qu'est-ce que c'est que l'hyperbole ?
21. Quel est le rôle des préfixes dans la formation des mots de la langue française ?
22. Quelles significations ajoutent aux mots les préfixes ?
23. Citez les préfixes productifs ?
24. Quels suffixes nominaux connaissez-vous ?
25. Avec quel verbe la majorité des verbes intransitifs se conjuguent ?
26. Citez des exemples des suffixes des noms d'agent.
27. Citez des exemples des suffixes des noms abstraits
28. Citez des exemples des suffixes appréciatifs
29. Quels suffixes importants pour la formation des adjectifs pouvez vous citer ?
30. Qu'est-ce que vous connaissez sur la suffixation dans les verbes et les adverbes ?
31. Quelles parties du discours peuvent se substantiver ?

32. Parlez de l'adjectivation et de l'adverbialisations
33. Donnez la définition de l'abréviation
34. Combien de types de l'abréviation existent-ils dans la langue française (précisez votre réponse) ?

3.01.2. O'rganilayotgan til tarixi fani bo'yicha:

1. A quoi contribue le prestige de la langue classique et de la littérature ?
2. Quels traités mettent fin à la guerre de Hollande ?
3. A partir de quelle année le latin est définitivement éliminé des rapports internationaux ?
4. Quels sont les deux degrés de la connaissance ?
5. La forme synthétique et analytique
6. Les relations paradigmiques et syntagmatiques
7. Quels sont les 5 principes qui se présentent en français ?
8. A quoi sert le principe hiéroglyphique ?
9. A quoi aboutissent les tendances qui avaient agi durant les siècles précédents ?
10. Au cours du quel siècle les noms changent fréquemment de genre ?
11. Quels sont les mots du genre féminin au XVIe siècle ?
12. Quelle est la particularité du XVIIe siècle ?
13. Au lieu de quoi au XVIIe siècle on emploie des pronoms adverbiaux *en* et *y* ?
14. Grâce à quoi le participe s'oppose nettement à l'adjectif verbal ?
15. Suivant quelle règle les temps composés utilisent les verbes auxiliaires avec plus de circonspection ?
16. Quel verbe on utilise pour exprimer l'état et le résultat ?
17. La normalisation de la langue en premier lieu quoi touche-t-elle ?
18. Le complément direct exprimé par un pronom personnel quoi précède-t-il ?
19. Quand le complément direct exprimé par un pronom personnel précède immédiatement le verbe ?
20. Le nombre de quelles conjonctions augmente toujours et est appelé à spécifier les relations de plus en plus complexes ?
21. Depuis quel siècle la question indirecte est introduite régulièrement par ce que et ce qui ?
22. Quel verbe on emploie pour souligner l'action ?
23. Au cours du quel siècle les noms changent fréquemment de genre ?
24. Quels sont les mots du genre féminin au XVIe siècle ?
25. Quelle est la particularité du XVIIe siècle ?

3.01.3. Nazariy fonetika fani bo'yicha:

1. Qu'est-ce que c'est que la phonétique ?
2. Qu'est-ce que c'est que la phonologie ?
3. La prononciation : une compétence physique qui touche à la personne
4. Combien de périodes le français tolère l'articulation diphtonguée avec un (e) faible ?
5. Vers la fin de quel siècle la prononciation de (a) s'était stabilisée ?
6. Pour la majorité des quels mots la prononciation (a) s'était stabilisée ?
7. A partir de quel siècle -s dans les groupes consonantiques commence à être prononcé (puisque, jusque) ?
8. La question de la norme en phonologie
9. Pourquoi travailler à améliorer la prononciation ?
10. Classification des voyelles
11. La prononciation d'une nouvelle langue : une variété de performances et d'intérêts
12. Qu'est-ce que c'est que la prosodie ?
13. Qu'est-ce que c'est que la poésie ?
14. Comment positiver l'attitude face à la prononciation ?
15. Faut-il viser l'intelligibilité en prononciation ?
16. Est-il possible d'obtenir une bonne prononciation dans une nouvelle langue ?
17. La surdité phonologique
18. Quelles connaissances doit-on avoir en phonétique ?
19. Des difficultés variables suivant les langues
20. Les approches communicatives et la prononciation
21. La prononciation et l'importance de l'établissement de la confiance
22. Comment évaluer la prononciation ?
23. Pourquoi travailler à améliorer la prononciation ?
24. Comment convaincre l'intérêt de la prononciation ?
25. Comment positiver l'attitude face à la prononciation ?
26. Faut-il viser l'intelligibilité en prononciation ?
27. Est-il possible d'obtenir une bonne prononciation dans une nouvelle langue ?
28. La surdité phonologique

3.01.4. Nazariy grammatika fani bo'yicha:

1. La valeur grammaticale (morphologique)
2. La catégorie grammaticale (morphologique)
3. Un domaine marqué par la variabilité – c'est quoi ?
4. Qu'est-ce que c'est que l'orthoépie?
5. La particularité du système des parties du discours (P.d.D)
6. Qu'est-ce que c'est que l'orthographe?
7. Hiérarchie des parties du discours
8. Le substantif comme une partie du discours
9. La catégorie générale du substantif
10. La catégorie du genre
11. La catégorie du nombre
12. La notion grammaticale du verbe
13. La classification sémantique des verbes
14. Les catégories grammaticales du verbe
15. Le mode et la modalité
16. La catégorie de la personne, le mode
17. L'impératif, le subjonctif
18. Mode de l'indicatif
19. Mode du conditionnel
20. Catégorie du temps
21. Catégorie de l'aspect
22. Catégorie de la voix
23. Adjectif comme une partie du discours
24. Classification sémantique de l'adjectif
25. Catégories grammaticales de l'adjectif
26. Classification des adverbes d'après le sens sémantique
27. Pronom comme une partie du discours
28. Classifications sémantiques des pronoms

Fransuz filologiyasi kafedrasi mudiri

O.O. Bobokalonov